

*Prethodno priopćenje /
Preliminary communication*
Prihvaćeno: 26.1.2016.

doc. dr. sc. Ružica Vuk,

Sveučilište u Zagrebu Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek,
Zagreb

mr. sc. Biljana Vranković

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Zagreb

UTJECAJ DEMOGRAFSKIH PROCESA NA ORGANIZACIJU PRIMARNOGA OBRAZOVANJA U SPLITSKO-DALMATINSKOJ ŽUPANIJU

Sažetak: *U radu su prikazani rezultati istraživanja utjecaja demografskih procesa na organizaciju primarnoga obrazovanja na području Splitsko-dalmatinske županije. Analizom demografske dinamike i recentnih demografskih struktura upisnih područja osnovnih škola Splitsko-dalmatinske županije utvrđene su implikacije na promjene u mreži škola. Te promjene u broju i veličini škola uzrokuju promjene u indeksu iskorištenosti učitelja geografije. Na temelju varijable veličine škole izrađena je tipologija upisnih područja Splitsko-dalmatinske županije. Usporedbom promjene učeničkoga kontingenta u međupopisnome razdoblju od 2001. do 2011. godine te projekcijom broja razrednih odjela za 2017./2018. školsku godinu izdvojena su upisna područja osnovnih škola u kojima promjena broja razrednih odjela dovodi u pitanje održivost i racionalnu organizaciju mreže osnovnih škola. Analizom prostornih podataka i vizualizacijom rezultata istraživanja u GIS-u izdvojena su upisna područja u kojima je nužna primjena učinkovitih mjera u cilju održivosti i racionalne organizacije obrazovne funkcije te uravnoteženijega regionalnog razvoja u budućnosti.*

Ključne riječi: *edukacijska geografija, ljudski potencijali, upisna područja osnovnih škola*

1. Uvod

Suvremeni demografski razvoj Hrvatske suočen je s vrlo nepovoljnim demografskim procesima koji pridonose smanjenju ukupnoga ljudskog potencijala kao nositelja društveno-gospodarskoga razvoja. Ljudski potencijal ima važnu ulogu u ukupnome razvoju i (re)valorizaciji prostora, a promjene u njegovim obilježjima utječu na sveukupne društvene odnose i strukturu (Spevec, 2011). Kompleksne posljedice tih demografskih procesa, između ostaloga, očituju se u prostornoj organizaciji pojedinih centralnih funkcija. U ovome je radu naglasak na obrazovnoj funkciji, odnosno na organizaciji primarnoga obrazovanja. Edukacijska geografija uz ostale grane i discipline pojedinih znanosti (poput psihologije odgoja i obrazovanja, pedagogije, sociologije, didaktike, edukologije, filozofije odgoja i obrazovanja, metodike pojedinih znanosti i dr.) daje svoj doprinos istraživanju sustava odgoja i obrazovanja (Vuk, 2012; Curić i Vuk, 2013). Jedan od zadataka edukacijske geografije jest i „proučavanje međusobnoga utjecaja obrazovanja na prostor i obilježja prostora na obrazovanje” (Vuk i dr., 47, 2015), pri čemu se istražuju demografski potencijali u sustavu odgoja i obrazovanja i njihove prostorne karakteristike kao čimbenici koji u geografskome prostoru utječu na prostornu i funkcionalnu organizaciju obrazovanja¹⁰. Brojne sastavnice društvenoga i gospodarskoga života ovisе, izravno ili posredno, o budućemu broju i sastavu stanovništva (Nejašmić, 2008: 172). Tako racionalnoj organizaciji obrazovne funkcije i uravnoteženomu regionalnom razvoju u budućnosti pridonosi analiza stanja demografskih procesa u prostoru.

Splitsko-dalmatinska županija smještena je u Primorskoj Hrvatskoj, u regiji Južno hrvatsko primorje u kojoj je prostorno najveća županija, ali i druga po veličini u ukupnome udjelu kopnene površine Republike Hrvatske. Površina kopnenoga dijela s površinom otoka iznosi 4540 km² (8 % površine Republike Hrvatske). Primarno je obrazovanje 2010./2011. školske godine organizirano u 92 redovite matične osnovne škole (10,8 % svih matičnih osnovnih škola u Republici Hrvatskoj i 51,4 % svih matičnih osnovnih škola regije Južno hrvatsko primorje) i 113 područnih škola od čega je u 14 škola organizirano primarno obrazovanje od prvoga do osmoga razreda. U osnovnim školama Splitsko-dalmatinske županije geografiju poučava 151 učitelj geografije.

Cilj je rada istražiti na primjeru Splitsko-dalmatinske županije utjecaj demografskih procesa na organizaciju primarnoga obrazovanja te njihove implikacije na iskorištenost ljudskih potencijala u nastavi geografije.

¹⁰ Edukacijska geografija (metodika geografije) je najmlađa grana geografije. Uz navedeno ona proučava i objašnjava zakonitosti stjecanja geografskih znanja i vještina te istražuje postignuća iz geografije u pojedinim razinama obrazovanja i cjeloživotnoga učenja. Glavne discipline edukacijske geografije su metodologija geografskih edukacijskih istraživanja, metodika nastave geografije te metodika neformalnoga i informalnoga geografskog učenja.

2. Metodologija

Istraživanjem su obuhvaćene sve redovite osnovne škole Splitsko-dalmatinske županije (matične, područne od prvoga do osmoga razreda i područne od prvoga do četvrtoga razreda) i njihova upisna područja. Mrežu osnovnih škola u Republici Hrvatskoj određuje definiranje pripadajućega upisnog područja „koje se odnosi na područje s kojega učenici, koji na njemu imaju prijavljeno prebivalište, odnosno boravište, imaju pravo pohađati određenu školu, odnosno ustanovu koja obavlja osnovnoškolsku djelatnost” (Državni pedagoški standard¹¹). Stoga je u radu osnovna prostorna jedinica analize upisno područje (skup naselja/ulica). Na istraživanome području izdvojeno je ukupno 60 upisnih područja matičnih i područnih škola (55 samostalnih i 5 integriranih) koje obuhvaćaju 205 školskih jedinica. U tih 60 upisnih područja uključeno je 367 naselja, što je 99,7 % naselja Splitsko-dalmatinske županije, odnosno 37,3 % naselja regije Južno hrvatsko primorje i 5,4 % svih naselja Republike Hrvatske. Upisnim područjima Splitsko-dalmatinske županije pripadaju sva naselja koja administrativno pripadaju pojedinim upravnim gradovima i općinama Splitsko-dalmatinske županije osim naselja Draževitići (dio upravnoga grada Vrgorca) koje pripada upisnomu području OŠ fra Ante Gnječa, Staševica u Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Prostorna analiza provedena je na razini **upisnih područja** na temelju pojedinačnih podataka za svako naselje (kod demogeografskih varijabla), odnosno školsku jedinicu (kod obrazovnih varijabla) prikupljenih iz e-Matice škola Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta i izračunatih od strane autora rada. Naselja Splitsko-dalmatinske županije klasificirana su prema upisnim područjima osnovnih škola prema podacima Nacrta Prijedloga mreže osnovnih škola Grada Splita (2013.) i podacima o upisnim područjima osnovnih škola Republike Hrvatske (2011.).

Korišteni podatci o demografskoj dinamici i strukturama stanovništva su primarni podatci Popisa stanovništva 2001. i 2011. godine, pri čemu su autori rada računali sljedeće demografske varijable: gustoću naseljenosti, indeks promjene ukupnoga broja stanovnika i učenički kontingent (7 – 14 godina). Podatci o osnovnim obrazovnim varijablama (broj i vrsta školskih jedinica) za 2000./2001. školsku godinu izračunati su prema tabličnim prikazima Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, a za 2010./2011. školsku godinu korišteni su podatci e-Matice škola Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta (ukupan broj učenika i razrednih odjela za razrednu i predmetnu nastavu prema svakoj školskoj jedinici). Recentno stanje primarnoga obrazovanja Splitsko-dalmatinske županije

11 Na temelju članka 10. Zakona o osnovnome školstvu (NN, br. 59/90., 26/93., 27/93., 29/94., 7/96., 59/01., 114/01. i 76/05.) Hrvatski je sabor na sjednici 16. svibnja 2008. godine donio Državni pedagoški standard osnovnoškolskoga sustava odgoja i obrazovanja (NN, br. 63/08.) te izmjene i dopune (NN, br. 90/10.).

prikazano je prema podacima iz e-Matice osnovnih škola za 2013./2014. školsku godinu na temelju čega je izračunata projekcija broja učenika predmetne nastave i broja razrednih odjela za 2017./2018. školsku godinu. Na temelju projekcije broja razrednih odjela u predmetnoj nastavi utvrđene su implikacije na potrebe za učiteljima geografije kao i na njihovu ukupnu iskorištenost u odgojno-obrazovnome sustavu.

Projekcija broja razrednih odjela u predmetnoj nastavi za 2017./2018. školsku godinu prikazana je za sve matične i područne osmogodišnje škole Splitsko-dalmatinske županije na način da su izdvojene školske jedinice bez promjene u broju razrednih odjela, školske jedinice u kojima se očekuje smanjenje te školske jedinice u kojima se očekuje povećanje broja razrednih odjela. Tipologija škola s aspekta učitelja geografije izrađena je na način da su izdvojene vrlo male škole (s četirima razrednim odjelima u predmetnoj nastavi), male škole (s pet do osam razrednih odjela), optimalne škole (s devet do jedanaest razrednih odjela), velike škole (s dvanaest i trinaest razrednih odjela) i vrlo velike škole (s četrnaest i više razrednih odjela u predmetnoj nastavi) (Vuk, 2012; Spevec i Vuk, 2012).

Geografska (lokacijska, prostorna i demografska) obilježja upisnih područja uspoređena su prema broju naselja, površini, gustoći naseljenosti 2011. godine, indeksu ukupne promjene broja stanovnika i indeksu promjene učeničkoga kontingenta (7 – 14 godina) u međupopisnome razdoblju od 2001. do 2011. godine te prema promjeni statusa i prostornome razmještaju školskih jedinica 2010./2011. školske godine u odnosu na 2000./2001. školsku godinu. Recentno stanje u mreži škola Splitsko-dalmatinske županije analizirano je prema stanju 2013./2014. školske godine i na temelju podataka o broju učenika i broju razrednih odjela u razrednoj nastavi izrađena je projekcija razrednih odjela u predmetnoj nastavi za 2017./2018. školsku godinu kao i tipologija osnovnih škola Splitsko-dalmatinske županije s aspekta učitelja geografije. U radu su provjerene sljedeće hipoteze:

1. Depopulacijski procesi u upisnim područjima osnovnih škola Splitsko-dalmatinske županije značajno su se odrazili i na smanjenje učeničkoga kontingenta županije u međupopisnome razdoblju od 2001. do 2011. godine.
2. Smanjenje ukupnoga broja učenika i broja razrednih odjela veće je u samostalnim nego u integriranim upisnim područjima.
3. Smanjenje učeničkoga kontingenta rezultira smanjenjem broja razrednih odjela, a time i nižim indeksom iskorištenosti i višim koeficijentom opterećenosti učitelja geografije.

3. Rezultati

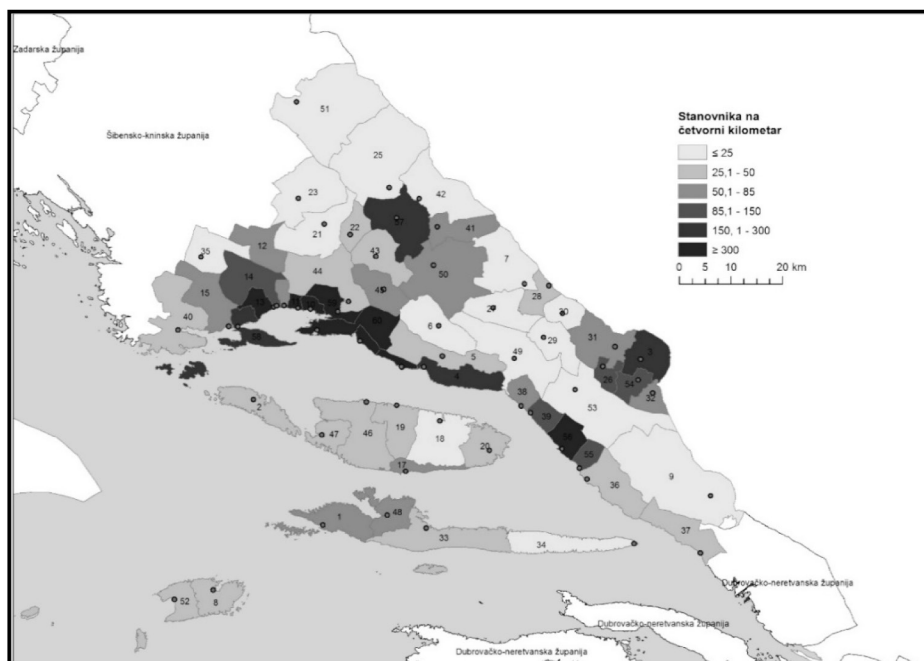
Primarno obrazovanje u Splitsko-dalmatinskoj županiji organizirano je u 92 matične osnovne škole. Za 55 matičnih škola izdvojena su samostalna, a za 37 škola integrirana upisna područja. Integrirana upisna područja su zajednička upisna područja škola kojima su sjedišta u naseljima **Sinj** (OŠ Ivana Lovrića, OŠ fra Pavla Vučkovića, OŠ Marka Marulića), **Trogir** (OŠ Majstora Radovana, OŠ Petra Berislavića), **Solin** (OŠ don Lovre Katića, OŠ Vjekoslava Paraća, OŠ kraljice Jelene), **Makarska** (OŠ Stjepana Ivičevića, OŠ oca Petra Perice) i **Split** (OŠ Blatine-Škrape, OŠ Bol, OŠ Brda, OŠ Dobri, OŠ Gripe, OŠ Kamen-Šine, OŠ Kman-Kocunar, OŠ Lučac, OŠ Manuš, OŠ Marjan, OŠ Mejaši, OŠ Meje, OŠ Mertojak, OŠ Plokite, OŠ Pojišan, OŠ Pujanke, OŠ Ravne njive, OŠ Slatine, OŠ Skalice, OŠ Split 3, OŠ Spinut, OŠ Srinjine, OŠ Stobreč, OŠ Sućidar, OŠ Trstenik, OŠ Visoka, OŠ „Žrnovnica“).

Upisna područja značajno se razlikuju prema geografskim obilježjima, što utječe na prostornu organizaciju, dostupnost i troškove obrazovne funkcije. Velike su razlike i u vremenu koje u većini upisnih područja učenici (i učitelji) provode na putu od kuće/stana do škole i natrag. Prosječna površina upisnih područja jest 75,5 km², što je manje od prosječne veličine upisnih područja Republike Hrvatske (99,6 km²). Površinom najveće jest upisno područje OŠ Vrgorac (274,1 km²). Smješteno je u jugoistočnome dijelu Splitsko-dalmatinske županije usred Vrgorskoga polja, a obuhvaća 23 naselja¹² te zbog svoje veličine ima i najveći broj područnih škola¹². U pravilu se površinom velika upisna područja nalaze u zaobalnome (zagorskome) dijelu županije i imaju veći broj naselja. Površinom najmanje upisno područje jest upisno područje OŠ kneza Trpimira u Kaštel Gomilici (6,9 km²). Smješteno je na obali, a školu pohađaju učenici s prebivalištem u naseljima Kaštel Gomilica i Kaštel Kambelovac. Površinom mala upisna područja s malim brojem naselja u pravilu su smještena uz obalu. Takva diferencijacija upisnih područja osnovnih škola Splitsko-dalmatinske županije posljedica je višedesetljetnih procesa prostornoga premještanja stanovništva pod utjecajem diferenciranoga gospodarskog razvoja (Klempić i Lajić, 2005; Klempić Bogadi i Podgorelec, 2009).

Unutrašnjost Splitsko-dalmatinske županije ima 28 samostalnih i jedno integrirano upisno područje (integrirano upisno područje osnovnih škola smještenih u Sinju) iako se više od 50 % svih naselja nalazi u zaobalju. Na obali je 25,6 % naselja županije, okupljenih u 19 upisnih područja (15 samostalnih i četiri integrirana upisna područja osnovnih škola smještenih u Trogiru, Solinu, Splitu i Makarskoj). Na otocima je 21 % svih naselja županije, a izdvojeno je samo 13 upisnih područja.

12 Područne škole Dragljane, Duge Njive, Dusina, Kokorići, Mijaca, Orah, Podprolog, Ravča, Stilja, Umčani, Zavojane, PŠ Veliki Prolog (I-VIII)

Prema Popisu stanovništva 2011. godine u upisnim područjima osnovnih škola Splitsko-dalmatinske županije popisano je ukupno 454 595 stanovnika, a od toga 43,8 % u samostalnim i 56,2 % u integriranim upisnim područjima. Prosječna gustoća naseljenosti upisnih područja jest 100,3 stanovnika/km², što je više od prosječne gustoće naseljenosti upisnih područja osnovnih škola Republike Hrvatske (75,8 stanovnika/km²). Neravnomjerni razmještaj stanovništva, kao posljedica različitih prirodno-geografskih uvjeta i razlika u društveno-gospodarskome razvoju, očituje se u polovima naseljenosti. Najrjeđe je naseljeno upisno područje OŠ „Stjepan Radić“, Tijarica (5,7 stanovnika/km²), a najgušće integrirano upisno područje osnovnih škola smještenih u Splitu (2564,1 stanovnika/km²) (sl. 1.). Prema prosječnoj gustoći naseljenosti samostalna upisna područja osnovnih škola pripadaju kategoriji vrlo rijetke naseljenosti (46,7 stanovnika/km²) za razliku od integriranih upisnih područja koja pripadaju kategoriji vrlo guste naseljenosti (945,8 stanovnika/km²). Takav je odnos posljedica velike koncentracije stanovništva na relativno maloj površini u integriranim upisnim područjima osnovnih škola.

Slika 1. Gustoća naseljenosti (stanovnika/km²) upisnih područja osnovnih škola Splitsko-dalmatinske županije 2011. godine

Samostalna upisna područja: 1 OŠ Hvar, Hvar; 2 OŠ Grohote, Grohote; 3 OŠ „Stjepan Radić“, Imotski; 4 OŠ Josip Pupačić, Omiš; 5 OŠ „1. listopada 1942.“, Čišla; 6 OŠ Gornja Poljica, Srijane; 7 OŠ „Stjepan Radić“, Tijarica; 8 OŠ Vis, Vis; 9 OŠ Vrgorac, Vrgorac; 10 OŠ kneza Mislava, Kaštel Sućurac; 11 OŠ kneza Trpimira, Kaštel Gomilica; 12 OŠ Ostrog, Kaštel Lukšić; 13 OŠ „Bijaći“, Kaštel-Nov; 14 OŠ prof. Filipa Lukasa, Kaštel Stari; 15 OŠ kralja Zvonimira, Seget Donji; 16 OŠ Strožanac, Podstrana; 17 OŠ Bol, Bol; 18 OŠ Pučišća, Pučišća; 19 OŠ Vladimira Nazora, Postira-Brač; 20 OŠ Selca, Selca; 21 OŠ kneza Branimira, Donji Muć; 22 OŠ Neorić-Sutina, Neorić; 23 OŠ Braće Radića, Bračević; 24 OŠ Jesenice, Dugi Rat; 25 OŠ Dinka Šimunovića, Hrvace; 26 OŠ Tin Ujević, Krivodol; 27 OŠ Ivana Gorana Kovačića, Cista Velika; 28 OŠ Aržano, Aržano; 29 OŠ Silvija Strahimira Kranjčevića, Lovreć; 30 OŠ Studenci, Studenci; 31 OŠ Ivan Leko, Proložac; 32 OŠ Runović, Runović; 33 OŠ Jelsa, Jelsa; 34 OŠ Ante Anđelinović, Sućuraj; 35 OŠ Primorski Dolac, Primorski Dolac; 36 OŠ don Mihovila Pavlinovića, Podgora; 37 OŠ „Gradac“, Gradac; 38 OŠ Dr. Franje Tuđmana, Brela; 39 OŠ Bariše Granića Meštra, Baška Voda; 40 OŠ Ivan Duknović, Marina; 41 OŠ Kamešnica, Otok; 42 OŠ Ivana Mažuranića, Obrovac Sinjski, Han; 43 OŠ Ante Starčevića, Dicmo; 44 OŠ Petra Kružića, Klis; 45 OŠ „Dugopolje“, Dugopolje; 46 OŠ Supetar, Supetar; 47 OŠ Milna, Milna; 48 OŠ Petra Hektorovića, Stari Grad; 49 OŠ „Dr. Fra Karlo Balić“, Šestanovac; 50 OŠ Trilj, Trilj; 51 OŠ Milana Begovića, Vrlika; 52 OŠ Komiža, Komiža; 53 OŠ Zagvozd, Zagvozd; 54 OŠ Zmijavci, Zmijavci; 55 OŠ „Tučepi“, Tučepi.

Integrirana upisna područja: 56 integrirano upisno područje osnovnih škola smještenih u Makarskoj (OŠ Stjepana Ivičevića, Makarska; OŠ oca Petra Perice, Makarska); 57 integrirano upisno područje osnovnih škola smještenih u Sinju (OŠ Ivana Lovrića, Sinj; OŠ fra Pavla Vučkovića, Sinj; OŠ Marka Marulića, Sinj); 58 integrirano upisno područje osnovnih škola smještenih u Trogiru (OŠ Majstora Radovana, Trogir; OŠ Petar Berislavić, Trogir); 59 integrirano upisno područje osnovnih škola smještenih u Solinu (OŠ don Lovre Katića, Solin; OŠ Vjekoslava Paraća, Solin; OŠ kraljice Jelene, Solin); 60 integrirano upisno područje osnovnih škola smještenih u Splitu (OŠ Blatine-Škrape; OŠ Bol; OŠ Brda; OŠ Dobri; OŠ Gripe; OŠ Kamen-Šine; OŠ Kman-Kocunar; OŠ Lučac; OŠ Manuš; OŠ Marjan; OŠ „Mejaši“; OŠ Meje; OŠ Mertojak; OŠ Plokite; OŠ Pojišan; OŠ Pujanki; OŠ Ravne Njive; OŠ Slatine; OŠ Skalice; OŠ Split 3; OŠ Spinut; OŠ Srinjine; OŠ Stobreč; OŠ Sućidar; OŠ Trstenik; OŠ Visoka; OŠ „Žrnovnica“).

U međupopisnome razdoblju od 2001. do 2011. godine ukupan broj stanovnika u upisnim područjima smanjen je za 8897 stanovnika. U tome međupopisnom razdoblju porast ukupnoga broja stanovnika bilježi 30 % upisnih područja (18 upisnih područja osnovnih škola Splitsko-dalmatinske županije od

kjih su tri integrirana¹³), a 70 % upisnih područja zahvaćeno je demografskom regresijom (42 upisna područja). Indeks promjene ukupnoga broja stanovnika prema upisnim područjima varira od 42,7 % (upisno područje OŠ Tijarica, Tijarica) do 125,9 % (integrirano upisno područje osnovnih škola smještenih u Solinu). Indeks promjene veći od 110 imala su i upisna područja OŠ Strožanac, Podstrana (124,4 %), OŠ „Bijaći“, Kaštel-Novi (118,8 %), OŠ kneza Trpimira, Kaštel Gomilica (115,5 %), OŠ Grohote, Grohote (114,9 %), OŠ Petra Kružića, Klis (114,4 %) i OŠ Dugopolje, Dugopolje (111,7 %). Povećanje ukupnoga broja stanovnika (indeks promjene >100 %) bilježe i upisna područja OŠ „Tučepi“, Tučepi (109,5 %), OŠ kneza Mislava, Kaštel Sućurac (109,5 %), OŠ prof. Filipa Lukasa, Kaštel Stari (107,8 %), OŠ Ostrog, Kaštel Lukšić (107,7 %), OŠ Ante Starčevića, Dicmo (105,5 %), OŠ Supetar, Supetar (105,4 %), OŠ „Stjepan Radić“, Imotski (104,7 %), integrirano upisno područje osnovnih škola smještenih u Trogiru (104,0 %), OŠ Neorić-Sutina, Neorić (103,3 %), OŠ Hvar, Hvar (102,5 %) i integrirano upisno područje osnovnih škola smještenih u Makarskoj (100,9 %). Upisna područja osnovnih škola Splitsko-dalmatinske županije u kojima je indeks promjene ukupnoga broja stanovnika manji od 80 % jesu: OŠ Ivana Gorana Kovačića, Cista Velika i OŠ Studenci, Studenci (62,6 %), OŠ Aržano, Aržano (65,1 %), OŠ Silvija Strahimira Kranjčevića, Lovreć (68,4 %), OŠ Zagvozd, Zagvozd (72,2 %) i OŠ „Dr. fra Karlo Balić“, Šestanovac (76,8 %). U tim upisnim područjima, koja čine prostorno kontinuirani pojas zahvaćen najjačim depopulacijskim procesima, uz spomenutu rijetku naseljenost i veći broj manjih naselja, najviše je smanjen učenički kontingent. Depopulacijski procesi intenzivniji su u integriranim nego u samostalnim upisnim područjima.

U upisnim područjima osnovnih škola Splitsko-dalmatinske županije učenički kontingent (7 – 14 godina) 2011. godine brojio je 40 915 učenika, a od toga 54 % u integriranim i 46 % u samostalnim upisnim područjima. U međupopisnome razdoblju od 2001. do 2011. godine učenički kontingent smanjen je za 6246 učenika, što je 13,2 % manje učenika nego 2001. godine. Smanjenje učeničkoga kontingenta 2011. godine u odnosu na 2001. godinu nešto je veće (14,4 %) u integriranim područjima u odnosu na samostalna upisna područja (11,8 %). Indeks promjene učeničkoga kontingenta varira od 34,2 % (OŠ Tijarica, Tijarica) do 123,6 % (OŠ Ante Starčevića, Dicmo). Povećanje učeničkoga kontingenta bilježe sljedeća upisna područja: OŠ kneza Trpimira, Kaštel Gomilica (102,0 %), OŠ „Tučepi“, Tučepi (103,0 %), OŠ Petra Kružića, Klis (105,4 %), OŠ „Stjepan Radić“, Imotski (107,3 %), OŠ Ostrog, Kaštel Lukšić (107,4 %), OŠ „Bijaći“, KaštelNovi (109,6 %), integrirano upisno područje osnovnih škola smještenih u

13 Integrirana upisna područja osnovnih škola smještenih u Makarskoj, Trogiru i Solinu u međupopisnome razdoblju od 2001.do 2011. godina bilježe porast broja stanovnika.

Solinu (112,1 %), OŠ Strožanac, Podstrana (121,3 %) i OŠ Ante Starčevića, Dicmo (123,6 %). Procesi litoralizacije i suburbanizacije kao i razvoj jačih (Makarska, Trogir, Imotski) i slabijih subregionalnih središta (Solin, Hvar, Kaštel Stari, Kaštel Sućurac, Supetar) u odnosu na pretežno ruralna naselja u svojoj gravitacijskoj zoni (Lukić, 2012; Magaš, 2013) glavni su razlozi diferenciranoga demografskog razvoja u posljednjemu međupopisnom razdoblju u upisnim područjima osnovnih škola Splitsko-dalmatinske županije. No, taj se razvoj pozitivno odrazio na učenički kontingent samo u devet upisnih područja.

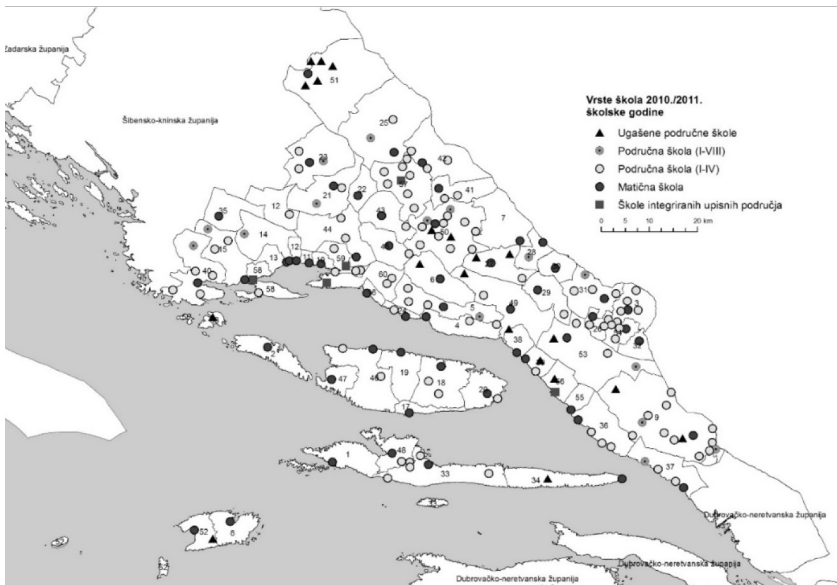
Intenzitet redukcije učeničkoga kontingenta uz smanjenje ukupnoga broja učenika postupno se reflektira i na broj razrednih odjela u područnim i matičnim osnovnim školama. U školskoj godini 2010./2011. u 60 upisnih područja osnovnih škola Splitsko-dalmatinske županije bilo je 5854 učenika manje nego 2000./2001. školske godine, a od toga 62 % u integriranim upisnim područjima. Zbog manjega broja učenika ugašeno je 256 razrednih odjela, a od toga 90 % u samostalnim upisnim područjima. Važno je naglasiti da je integrirano upisno područje osnovnih škola Splita najviše zahvaćeno negativnim trendovima pa je 2010./2011. školske godine imalo 3095 učenika i 47 razrednih odjela manje nego 2000./2001. školske godine. Smanjenje broja razrednih odjela i broja učenika uzrokovalo je i gašenje 20 područnih škola (sl. 2.), od čega tri na otocima, tri na obali i 14 u zaobalnome (zagorskom) dijelu Splitsko-dalmatinske županije. S obzirom na ukupni broj učenika 2010./2011. školske godine, održivost statusa upitna je za 15 matičnih osnovnih škola koje imaju manje od 100 učenika, 9 područnih osmorazrednih škola s manje od 50 učenika te za 24 područne četverorazredne škole s manje od 10 učenika. Eventualne promjene u statusu tih škola onemogućile bi primjenu Državnoga pedagoškog standarda u dijelu kojim je određeno koliko vremena učenici određene dobi smiju provesti na putu od kuće/stana do škole. Osim navedenoga, takva bi intervencija u mreži škola kauzalno utjecala i na ostale funkcije u prostoru i posebice na produblivanje negativnih trendova u demografskome, a time i u gospodarskome razvoju pojedinih upisnih područja.

Kako bi se utvrdile implikacije smanjenja broja razrednih odjela na moguće promjene u statusu škola i statusu učitelja, izrađena je tipologija škola s aspekta učitelja geografije za 2013./2014. školsku godinu te projekcija za 2017./2018. školsku godinu (sl. 3.).

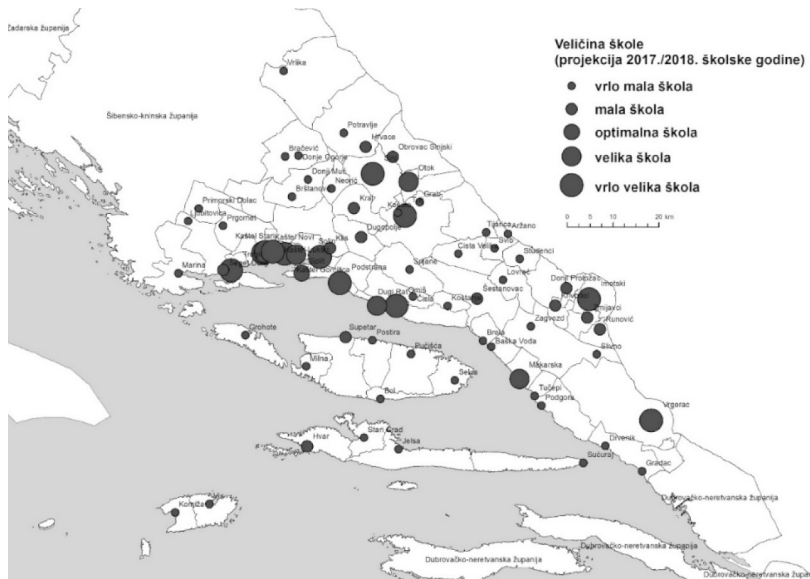
U Splitsko-dalmatinskoj županiji prevladavaju vrlo male škole (35 %) i njihov će se udio u ukupnome broju škola povećati (41 %). To su škole u kojima učitelj geografije može neposrednim radom u nastavi ostvariti trećinu tjedne norme. Budući da će šest malih škola postati vrlo male, a tri optimalne škole će zbog smanjenja broja razrednih odjela postati male, udio škola u kojima učitelj

geografije može ostvariti od trećine do polovine tjedne norme povećat će se na 60 %. Broj optimalnih škola s 9 do 11 razrednih odjela u predmetnoj nastavi u kojima učitelj geografije može ostvariti punu normu tjednoga neposrednog odgojno-obrazovnoga rada neće se mijenjati (jer tri optimalne škole postaju male, a tri velike škole postaju optimalne). Velike promjene očekuju se i u kategoriji velikih škola čiji će se udio smanjiti s 14 % na 9 %. Četvrtina ukupnoga broja osnovnih škola u Splitsko-dalmatinskoj županiji 2017./2018. školske godine pripadat će kategoriji vrlo velikih škola s više od 14 razrednih odjela u predmetnoj nastavi u kojima nastavu geografije izvode do dva učitelja.

Usporedbom broja učenika i razrednih odjela u predmetnoj nastavi 2013./2014. i 2017./2018. školske godine zaključujemo da će se u idućemu četverogodišnjem ciklusu na području Splitsko-dalmatinske županije broj učenika u predmetnoj nastavi smanjiti za 716, a broj razrednih odjela za 23. Takve promjene značajno utječu na potrebe za učiteljima geografije, ali i drugih nastavnih predmeta. Preračunamo li broj razrednih odjela u tjednu normu učitelja prema važećim pravnim aktima, 23 razredna odjela manje uzrokovat će gubitak radnih mjesta za 23 učitelja razredne nastave, a u predmetnoj nastavi za 4 do 5 učitelja hrvatskoga jezika, 4 učitelja matematike, 3 učitelja stranih jezika, 2 učitelja geografije, povijesti, prirode/biologije i tjelesne i zdravstvene kulture te po jednog učitelja fizike, kemije, tehničke kulture, likovne kulture i glazbene kulture.

Slika 2. Promjene u statusu i prostornome razmještaju školskih jedinica Splitsko-dalmatinske županije 2010./2011. školske godine u odnosu na 2000./2001. školsku godinu

Slika 3. Tipologija osnovnih škola Splitsko-dalmatinske županije u predmetnoj nastavi s aspekta učitelja geografije 2017./2018. školske godine

4. Zaključak

Analizom demografskoga razvoja za međupopisno razdoblje od 2001. do 2011. godine utvrđeno je da su se depopulacijski procesi u upisnim područjima Splitsko-dalmatinske županije značajno odrazili i na smanjenje učeničkoga kontingenta županije (13,2 %), čime je potvrđena prva hipoteza rada. Smanjenje učeničkoga kontingenta veće je u integriranim upisnim područjima u odnosu na samostalna upisna područja, a smanjenje broja razrednih odjela najviše se očituje u samostalnim upisnim područjima. Time je djelomično potvrđena druga hipoteza u radu. Promjene broja učenika i razrednih odjela ukazuju na produbljevanje razlika između otočnoga, obalnoga i zaobalnoga dijela županije. Zbog smanjenja broja učenika i razrednih odjela promijenjen je status škola, ponajviše u zaobalnome (zagorskome) dijelu županije. Održivost obrazovne funkcije ugrožena je i na otocima. Smanjenje broja razrednih odjela rezultira smanjenjem potreba za učiteljima u razrednoj i predmetnoj nastavi ili smanjenjem broja sati neposrednoga odgojno-obrazovnog rada, a time se smanjuje indeks iskorištenosti njihovih kompetencija u odgojno-obrazovnome radu. Ako se te učitelje zaduži drugim oblicima rada koji se izjednačavaju s neposrednim odgojno-obrazovnim radom, povećava se koeficijent njihove opterećenosti, čime je potvrđena treća hipoteza u radu.

Razlike u lokacijskim i prostornim obilježjima upisnih područja osnovnih škola Splitsko-dalmatinske županije, kao i drugih županija u Hrvatskoj, zahtijevaju dobro planiranje obrazovne funkcije kako bi se osigurala jednakost obrazovnih mogućnosti za sve učenike. Pri donošenju odluka o upravljanju prostorom uz druga obilježja nužno je poznavati i demografska obilježja, ali i trendove u demografskome razvoju. Za planiranje obrazovne funkcije važno je podatke analizirati na razini upisnih područja osnovnih škola (a ne na razini jedinica lokalne uprave i samouprave ili na razini naselja) kako bi se pravodobno utvrdile potrebe za ciljanim intervencijama u prostoru i sukladno tomu primijenile učinkovite mjere osnivača škola za ublažavanje negativnih trendova. Također, važno je promjene analizirati na razini razrednih odjela, a ne samo promjene ukupnoga broja učenika. Primijenjena metodologija u radu može se primijeniti i na ostale jedinice lokalne uprave i samouprave i sukladno rezultatima kreirati strategiju razvoja mreže osnovnih škola i strategiju zapošljavanja učitelja u osnovnim školama.

LITERATURA

1. Curić, Z., Vuk, R. (2013). Metodika geografije u sustavu odgoja i obrazovanja. U: D. Milanović, A. Bežen, V. Domović (ur.). Metodike u suvremenom odgojno-obrazovnom sustavu (str. 165-196). Zagreb: Akademija odgojno-obrazovnih znanosti Hrvatske. 292.
2. Klempić, S., Lajić, I. (2005). Prirodno i mehaničko kretanje stanovništva priobalnih, kanalskih i pučinskih otoka, U: A. Toskić (ur.), Zbornik radova 3. hrvatskog geografskog kongresa (str. 335-345). Zagreb: HGD.
3. Klempić Bogadi, S. i Podgorelec, S. (2009). Sociodemografske značajke i procesi u hrvatskim obalnim gradovima, *Geoadria*, 14(2). 221-247.
4. Lukić, A. (2012). Mozaik izvan grada – tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske. Samobor: Meridijani.
5. Magaš, D. (2013). Geografija Hrvatske. Zadar: Meridijani.
6. Nejašmić, I. (2008). Stanovništvo Hrvatske – demografske studije i analize. Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo.
7. Spevec, D. (2011). Prostorne značajke demografskih resursa i potencijala Krapinsko-zagorske, Varaždinske i Međimurske županije. Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo.
8. Spevec, D., Vuk, R. (2012). Demografski resursi i potencijali te organizacija primarnog obrazovanja u Krapinsko-zagorskoj županiji. Hrvatski geografski

glasnik, 74(1). 187-212.

9. Vuk, R., Vranković, B., Orešić, D. (2015): Geografija na državnoj maturi 2010. - 2012. Analize i preporuke. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
10. Vuk, R. (2012). Obrazovni resursi i ljudski potencijali u nastavi geografije u osnovnim školama Središnje Hrvatske (Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet). Zagreb: Geografski odsjek, PMF.

IZVORI PODATAKA:

1. Nacrt Prijedloga mreže osnovnih škola Grada Splita /on line/. Posjećeno 10. ožujka 2015. na <http://www.split.hr/lgs.axd?t=16&id=4316>
2. Upisna područja onovnih škola Republike Hrvatske /on line/. Posjećeno 26. veljače 2013. na <http://www.public.mzos.hr/fgs.axd?id=18409>
3. Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001. /on line/. Posjećeno 18. travnja 2013. na <http://www.dzs.hr/Hrv/DBHomepages/Naselja%20i%20stanovnistvo%20Republike%20Hrvatske/Naselja%20i%20stanovnistvo%20Republike%20Hrvatske.htm>
4. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. /on line/. Posjećeno 16. srpnja 2014. na <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm>
5. Podatci o broju učenika i razrednih odjela prema matičnim i područnim osnovnim školama Splitsko-dalmatinske županije za 2010./2011. školsku godinu iz e-Matice Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta od 22. listopada 2014. godine
6. Podatci o broju učenika i razrednih odjela prema matičnim i područnim osnovnim školama Splitsko-dalmatinske županije za 2013./2014. školsku godinu iz e-Matice Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta 17. ožujka 2015. godine

THE INFLUENCE OF DEMOGRAPHIC PROCESSES IN THE ORGANIZATION OF PRIMARY EDUCATION IN SPLIT-DALMATIA COUNTY

Abstract: *The paper presents the results of the study of influences of demographic processes in the organization of primary education in the area of Split-Dalmatia County. Adverse processes in modern demographic development of Croatia contribute to the reduction of the total human potential as holders of socio-economic development. Complex consequences of these demographic processes among other things reflected in the spatial organization of certain central functions, one of which is in this paper focus on the educational function. By analysis of demographic dynamics and recent demographic structure of enrolment area primary schools Split-Dalmatia County were found implications for structural changes in the network of schools: number of schools and school size on the one hand and changes in the used state index and the straining coefficient of geography teachers on the other. Based on the size of the school as a variable, a enrolment areas typology of Split-Dalmatia County was made. By comparing the change in the student's contingent of 2000/2001, 2010/2011 and 2013/2014 school year and the projection of the number of classes for the 2017/2018 school year were singled out catchment area of primary schools in which changes in number of classes is threatening the sustainability and rational organization of the network of primary schools. Reduction in the number of students will be reflected not only on the network of schools and the status of "parentage" but also on decrease of number of classes in subject teaching, and thus the utilization of human resources for geography, and other subjects. By analysis of spatial data and visualization of research results in GIS were singled out catchment areas in which the application of effective measures is necessary to support the sustainability and rational organization of educational functions and balanced regional development in the future.*

Keywords: *educational geography, human resources, school network, regional development, enrolment areas*